

การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทย ตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่

เพื่อยกระดับสู่การเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม

ชุตติภา มาลัย, ธรรมพร ต้นตรา, สุริยจรัส เตชะตันมินสกุน, เอกพิชญ์ ชินะชาย

วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

School of Administrative Studies, Maejo University

Corresponding Author, E-mail: sai.chutipa12@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่องการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทย ตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อยกระดับสู่การเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการก่อเกิดประวัติความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทย ตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาการบริหารจัดการและการจัดบริการของวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทย ตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่ แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทย ตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่ ให้มีความเข้มแข็ง และยกระดับสู่การเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยผู้แทนผู้บริหารเทศบาล ผู้แทนฝ่ายสภาเทศบาล ผู้แทนข้าราชการส่วนท้องถิ่น ผู้แทนผู้นำฝ่ายท้องถิ่น คณะกรรมการชุมชนนวดแผนไทย ประชาชนทั่วไปที่ใช้บริการนวดแผนไทยรวมทั้งหมด 62 คน

ผลการวิจัย เกี่ยวกับการก่อเกิดประวัติความเป็นมาของชุมชนนวดแผนไทย พบว่า เกิดมาโดยการสนับสนุนส่งเสริมของเทศบาลตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการฝึกอาชีพ และประกอบอาชีพนวดแผนไทยให้กับประชาชนที่เป็นสตรีที่ว่างงาน และมีความสนใจให้มีอาชีพ มีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว โดยมีผู้ฝึกอบรมในรุ่นแรกเป็นจำนวน 50 คน โดยมีกระบวนการจัดตั้งอย่างถูกต้องตามระเบียบกฎหมาย มีการเปิดรับสมาชิกชมรม มีการจัดทำระเบียบข้อบังคับที่ไม่เข้มงวดมากมาย อีกทั้งมีการดำเนินการในเชิงธุรกิจชุมชนเพื่อคนในชุมชน รวมถึงมีการดำเนินกิจกรรมโครงการเพื่อสังคมภายในชุมชน

ผลการวิจัยด้านการบริหารจัดการ และการจัดบริการของวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทย พบว่ามีการบริหารจัดการด้านเงินทุน ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลเป็นเบื้องต้นทุนจากการเข้าหุ้นของสมาชิก และทุนจากค่าบริการนวด รวมไปถึงการขายวัสดุอุปกรณ์และยาสมุนไพร โดยมีทุนหมุนเวียนที่ไม่มากนัก การบริหารจัดการด้านบุคลากรก็ไม่ได้มีความยุ่งยากซับซ้อน เพราะจำนวนบุคลากรที่อยู่ในวิสาหกิจชุมชนนั้นมีจำนวนที่ไม่มากนัก จึงมีการจัดการง่ายในลักษณะการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนการบริหารจัดการด้านวัสดุอุปกรณ์ส่วนมากจะเน้นวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการนวด ไม่มีเทคโนโลยีขั้นสูงในสำนักงานใด ๆ การจัดบริการส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการนวดเป็นหลัก และการจำหน่ายวัสดุอุปกรณ์ยาแผนโบราณต่าง ๆ โดยการนวดมีการนวดทั้งในและนอกสถานที่ตามที่อยู่ให้บริการต้องการ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยหนองป่าครั่ง ยังไม่มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา และยังไม่มีการสร้างเครือข่ายที่เป็นทางการ มีเพียงการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการด้านต่าง ๆ กับสังคมชุมชน

ผลการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อยกระดับเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคมในอนาคตนั้นต้องอาศัยระยะเวลาอีกหลายปี เพราะต้องสร้างวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคมในอนาคตนั้นต้องอาศัยระยะเวลาอีกหลายปี เพราะต้องสร้างวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้นกว่านี้ ทั้งการบริหารจัดการ การจัดบริการ การประชาสัมพันธ์ และการพัฒนาด้านบุคคล พัฒนาอาคารสถานที่ พัฒนาระบบบริการ และพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ แต่อย่างไรก็ตามในขั้นต้นวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทย ควรมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร คือหมอนวดให้มีความชำนาญด้านการนวดอย่างถูกต้องถูกวิธี มีความสะอาด กิริยามารยาทที่ดี ประพฤติตัวเหมาะสม มีแรงจูงใจในการทำงาน รักงาน รักอาชีพของตนเอง มีความซื่อสัตย์ต่อลูกค้าที่มาใช้บริการ

วิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยควรมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทางการสื่อสารมาประยุกต์ใช้กับการบริการจัดการ การจัดบริการ และการประชาสัมพันธ์ควรมีการเพิ่มทุน เพิ่มจำนวนสมาชิกที่เป็นผู้ใช้บริการให้หลากหลาย และมีจำนวนเพิ่มขึ้น รวมไปถึงพัฒนาการใช้ภาษาต่างประเทศที่จำเป็น เช่น ภาษาอังกฤษและภาษาจีน ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อให้เป็นเข้มแข็งในการบริหารจัดการ และการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยให้ก้าวสู่วิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม

คำสำคัญ : วิสาหกิจชุมชน, การนวดแผนไทย, ชุมชนนวดแผนไทยหนองป่าครั่ง, บริการสุขภาพ

COMMUNITY ENTERPRISE MANAGEMENT FOR UPGRADING TO SOCIAL ENTERPRISE OF TRADITIONAL THAI
MASSAGE CLUB OF NONGPAKRANG SUB-DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE
Chutipra Malai, Thamaporn TanTar, Suriyajaras Techatunminasakul, Ekapit Chinakai

ABSTRACT

This study was conducted to investigate: historical background of Thai Massage Club Community Enterprise in Nong Pa Krang sub-district, Muang district, Chiang Mai province; management of the Thai Massage Club Community enterprise; and guideline for developing the Thai Massage Club Community enterprise. Data were collected through semi-structured interview schedule and focus group discussion. Key informants consisted of 62 persons who were representatives of the municipal executives, representatives of the municipal council, representatives of local government officials, representatives of community leaders, and people using services of the Thai Massage Club Community Enterprise.

Results of the study revealed that the Thai Massage Community Enterprise arised from the support and promotion by Nong Pa Krang Municipality. It aimed to train Thai massage for unemployed women to earn money to support themselves and their families. It had so first-generation trainers and was open to club members under appropriate regulations. It was a community business operation for people in the community and a social project. There was financial management initially supported by Nong Pa Krang Municipality such as stock entry and circulating capital. The management of human resource was not complicated since there were few personnel. This Thai Massage Club emphasized on equipment used in massage, massage (in and out of place) and sale of herbal medicines. Strategic plans had not yet been prepared and had not yet established on official network.

It would take many years to become a Thai Massage Club Community Enterprise. This was because the following were needed to be developed: management, service provision, public relations, human resource management, place and building, and information technology. Importantly, masseuses must have code of conduct and be able to use basic foreign languages such as English and Chinese. All of these were important to the development to be the Thai Massage Club Community Enterprise for the society.

Keywords ; community enterprise, Thai massage, Nong Pa Krang Thai Massage Club, health service

1. บทนำ

จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่กลางปี 2539 ทำให้ภาคธุรกิจของประเทศไทยเป็นจำนวนมากได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศไทยขาดสภาพคล่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รวมทั้งอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมซึ่งยังมีความอ่อนแอทางด้านเทคโนโลยีการผลิต การจัดการ และการตลาด ถึงแม้ว่าผู้ประกอบการจะมีประสบการณ์จากการดำเนินการมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน แต่ยังคงขาดความสามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต

ปัจจุบันรัฐบาลได้เน้นการพัฒนาประเทศไทยโดยใช้แผนพัฒนาประเทศไทยโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554) มุ่งพัฒนาสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน โดยนำแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ และตามยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทย สู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ได้วางรากฐานการพัฒนาคนให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ โดยการพัฒนาค้นหาความรู้ใหม่ ควบคู่กับการต่อยอดและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชนและการสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพสร้างรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชนและนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน

จากแนวการพัฒนาประเทศดังกล่าวทำให้หลายหน่วยงานเห็นความสำคัญในการนำภูมิปัญญาและศักยภาพของท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนา โดยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นแนวคิดการพึ่งตนเองในบริบทของชุมชน โดยไม่มุ่งหวังแสวงหากำไร แต่มุ่งตอบสนองการอยู่ร่วมกัน และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนการพึ่งตนเองของชุมชนจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับทุนของของชุมชน ดังนั้นกระบวนการจัดการกลุ่มสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน คือการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและส่งเสริมให้ชุมชนเกิดระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เกิดอำนาจในการต่อรอง รู้จักการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบริการ และยกระดับของผลิตภัณฑ์สู่ตลาดต่อไป

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว แต่การพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาแบบทุนนิยม จึงทำให้เกิดปัญหาทางสังคมและการเมืองตลอดจนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่การทำลายตนเองของมนุษย์ในที่สุด ไม่ได้เน้นถึงการพัฒนาทางด้านการจริยธรรมที่เกิดจากความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน และการแบ่งปัน เน้นความสุขที่เกิดจากจิตใจ มากกว่าความสุขที่เกิดจากการได้ใช้วัตถุแต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธวัตถุแต่ใช้ในระดับพอเพียง ทำให้สังคมประสบปัญหาในเรื่องของคนและการขาดคุณธรรมจริยธรรม ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาอีกมากมายไม่ว่าจะเป็นปัญหา การเอารัดเอาเปรียบจากผู้ถือโอกาสทางการค้า การละเมิดลิขสิทธิ์ทางการค้า ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ คุณธรรมจริยธรรมนี้ยังส่งผลต่อภาคธุรกิจ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็น ธุรกิจการผลิต การบริการหรือการพาณิชย์ต่าง ๆ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในท้องถิ่น โดยทำการจัดตั้งเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เข้ามาดูแลส่งเสริมการค้าในกลุ่มอาชีพธุรกิจชุมชนให้มีศักยภาพในเชิงธุรกิจ ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางทำให้ท้องถิ่นสามารถบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างรวดเร็วและตรงจุดมากยิ่งขึ้น

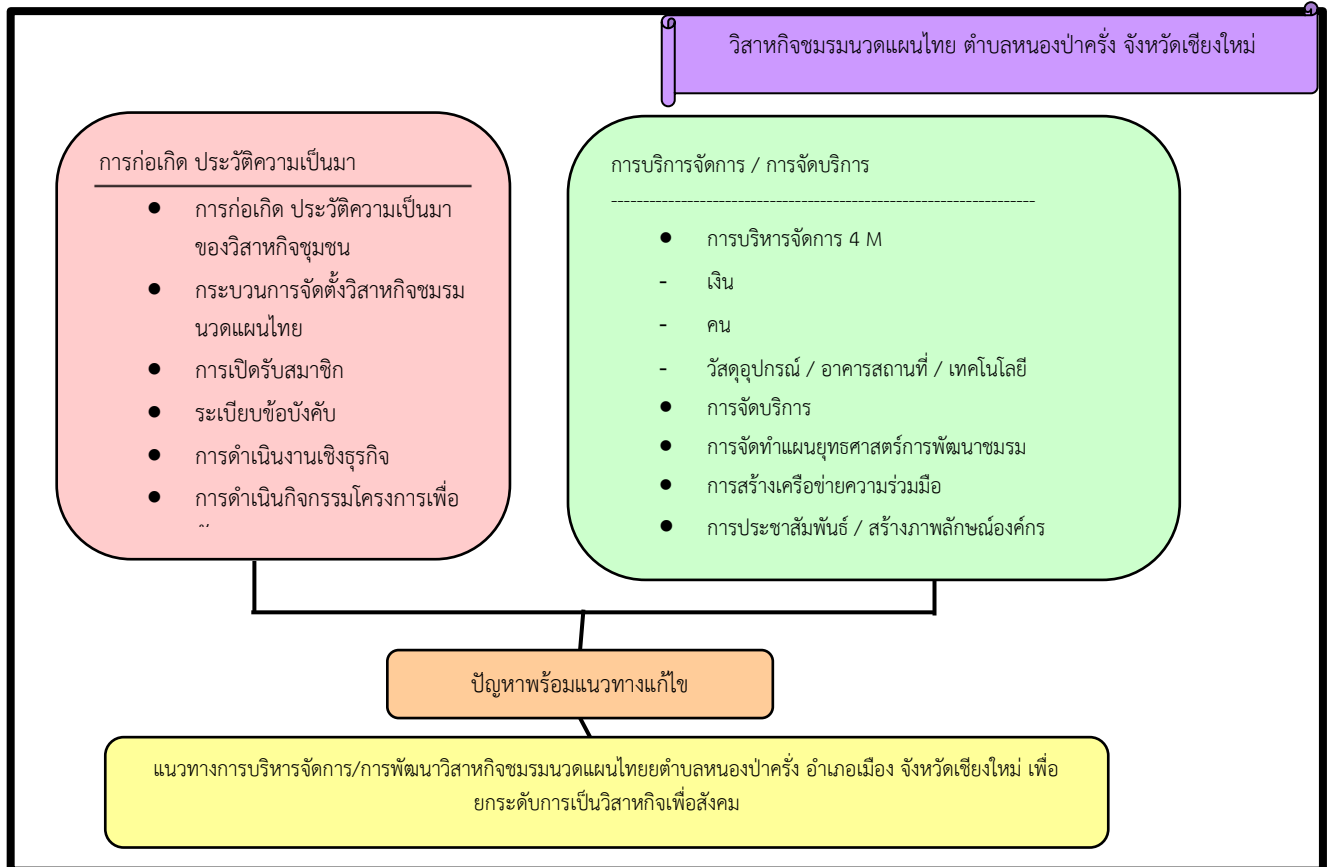
เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ทำงานใกล้ชิดกับชุมชนโดยได้กำหนดให้มีการแต่งตั้งกรรมการและผู้บริหารจากการเลือกตั้งของประชาชน ด้วยเหตุนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงสามารถทราบถึงปัญหา ตลอดจนศักยภาพที่แท้จริงของชุมชนมากที่สุด จึงถือได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักอันมีความสำคัญยิ่งของชุมชน เป็นหน่วยงานที่มีทั้งศักยภาพ ความรู้ ความสามารถ และงบประมาณ หากการประสานความร่วมมือกับชุมชนในท้องถิ่นจะเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจชุมชนอย่างแท้จริงแล้ว ผนวกกับการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจชุมชนจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

ธุรกิจชุมชนเป็นนโยบายการดำเนินงาน เพื่อลดความยากจน และนำไปสู่การจ้างงานสร้างรายได้ ลดค่าใช้จ่ายให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายอันจะนำไปสู่การพอกพอกินสามารถ ดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี จากการอนุรักษ์ฟื้นฟูต่อยอดภูมิปัญญาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นการเชื่อมโยงผลิตภัณฑ์จากชุมชนสู่ตลาดที่กว้างมากขึ้น อย่างไรก็ตามผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนจะต้องมุ่งเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขัน (Competitiveness) ของธุรกิจโดยปรับเปลี่ยนแนวคิดและเทคนิคการจัดการที่มุ่งเน้นการพิจารณาสภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นสำคัญ แล้วมุ่งที่จะปรับแนวทางการบริหารและทิศทางของธุรกิจให้สอดคล้อง เพื่อจะสามารถนำพาองค์กรธุรกิจให้อยู่รอด เจริญเติบโต และบรรลุถึงภารกิจ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดขององค์กรได้ในที่สุด

ชมรมนวดแผนไทยตำบลหนองป่าครั่ง ปัจจุบันนั้นได้ทำการจดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนดำเนินกิจกรรมนวดแผนไทย ออบสมุนไพร และสปา อีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลหนองป่าครั่งในการสร้างอาคารถาวรครองราชย์ครบ 60 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2547 เป็นอาคาร 2 ชั้น โดยให้อาคารชั้นที่หนึ่งใช้เป็นสถานที่จัดแสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของตำบลหนองป่าครั่ง ชั้นที่สองทำการเปิดเป็นบริการนวดแผนไทย เสริมสวย และสปา ในส่วนของเงินลงทุนนั้นได้มาจากเงินกองกลางซึ่งเป็นเงินหุ้นสมาชิกของชมรมนวดแผนไทย ในการตกแต่งอาคารนวดแผนไทย ได้ทำการเริ่มเปิดให้บริการตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา การบริหารจัดการมีคณะกรรมการของชมรมนวดแผนไทยเป็นผู้ดำเนินการ

โดยมีการบริหารจัดการในลักษณะของชมรมและการบริหารงานภายในชมรมนวดแผนไทยตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งผลของการบริหารจัดการนั้นเกิดประสงผลสำเร็จในด้านการบริการ แต่ในขณะเดียวกันก็พบปัญหา/อุปสรรคในเรื่องของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ทั้งในด้านการเงิน และการตลาด ดังนั้นจึงน่าสนใจอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาเพื่อยกระดับสู่การเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม ที่ถูกต้องตามระเบียบกฎหมาย ซึ่งจะทำให้กลุ่มชมรมวิสาหกิจชมรมนวดแผนไทยตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่ ให้มีความเข้มแข็งและยกระดับสู่การเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมจึงนำมาสู่การทำวิจัยในครั้งนี้

กรอบแนวคิดงานวิจัย

3.ระเบียบวิธีการวิจัย

1.ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ประกอบด้วย ผู้แทนผู้บริหาร จำนวน 1 คน, ผู้แทนฝ่ายสภา จำนวน 3 คน, ผู้แทนข้าราชการส่วนท้องถิ่น จำนวน 1 คน, ผู้นำท้องที่ จำนวน 1 คน, คณะกรรมการชมรมนวดแผนไทยตำบลหนองป่าครั่ง จำนวน 14 คน, สมาชิกชมรมนวดแผนไทยตำบลหนองป่าครั่ง จำนวน 20 คน, ประชาชนทั่วไปที่ใช้บริการนวดแผนไทยตำบลหนองป่าครั่ง จำนวน 20 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 2 คน รวมทั้งหมด 62 คน

2.การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) และการสนทนาแบบกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ในการวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับด้านต่าง ๆ การศึกษาการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ (Documentary Research) สารนิพนธ์วิทยานิพนธ์ และหนังสือของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนาแบบกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการเตรียมคำถามสำคัญ เนื้อหาเฉพาะ มาใช้ในการสัมภาษณ์แต่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้พูดเนื้อหาอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผู้สัมภาษณ์ต้องการ โดยสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

5.สรุปผลการวิจัย

1. การก่อเกิด และประวัติความเป็นมาของวิสาหกิจชมรมนวดแผนไทย ตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่

การก่อตั้งวิสาหกิจชมรมนวดแผนไทยตำบลหนองป่าครั่ง เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งกลุ่มที่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน การร่างกฎข้อบังคับและการนำข้อบังคับไปใช้ และการรวมหุ้น กลุ่มวิสาหกิจยังต้องสร้างข้อบังคับเพื่อควบคุมการจัดการภายในขององค์กรและกำหนดสิทธิและความรับผิดชอบของสมาชิก หลังจากลงทะเบียนกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมวิชาการเกษตร และส่งเอกสารที่จำเป็นแล้ว องค์กรสามารถเริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการและให้การฝึกอบรมวิชาชีพและโอกาสการจ้างงานในด้านการนวดแผนไทย สิ่งสำคัญคือกลุ่มต้องมีโครงสร้างการจัดการที่ชัดเจนและปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับสำหรับการจดทะเบียนและการดำเนินงาน

ด้านการเปิดรับสมาชิกเป็นการส่งเสริมโอกาสในการเรียนนวดแผนไทยและเชิญชวนผู้สนใจเข้าร่วม อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกคนที่แสดงความสนใจอย่างแท้จริงหลังจากการฝึกอบรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งนำไปสู่ความต้องการกลยุทธ์การสรรหาที่ยืดหยุ่น กลุ่มวิสาหกิจประสบความสำเร็จในการสรรหาและฝึกอบรมการนวดแผนไทยจนขยายสาขาเป็น 2 สาขา มีหมอนวดมากกว่า 50 คน บ่งบอกถึงความต้องการใช้บริการ แม้จะมีความสนใจในการเป็นหมอนวดมากขึ้น แต่ทัศนคติเชิงลบและความกังวลด้านความปลอดภัยอาจทำให้บางคนโดยเฉพาะเยาวชนคิดกันไม่ไว้เรียนการนวดแผนไทย การรับรู้เชิงลบและความกังวลเหล่านี้อาจเกิดจากการรับรู้ว่าการนวดบำบัดไม่ใช่อาชีพที่มีเกียรติ เพื่อจัดการกับข้อกังวลเหล่านี้ ชมรมนวดแผนไทยหนองป่าครั่งควรให้ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์และโอกาสในอุตสาหกรรมบริการ จัดการกับข้อกังวลด้านความปลอดภัย และส่งเสริมความเป็นมืออาชีพและจรรยาบรรณในอุตสาหกรรมนวดไทย

ด้านระเบียบข้อบังคับ พบว่า วิสาหกิจชุมชนตำบลหนองป่าครั่งได้กำหนดระเบียบการลา การเบิกจ่าย และการบริหารสต็อกเพื่อให้การดำเนินงานของวิสาหกิจเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ การขาดงานเกิน 3 วันจะส่งผลให้มีการเตือนและถูก

ระงับในเดือนถัดไป อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 หมอนวดบางคนอาจไม่พร้อมให้บริการเนื่องจากการกักกัน เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ทางกลุ่มวิสาหกิจฯ ได้พยายามนำหมอนวดเข้าสู่ระบบการจ้างงานเพื่อเข้าร่วมโปรแกรมพักครั้งที่เสนอโดยรัฐบาล แต่แนวทางนี้ต้องการบุคลากรที่เชื่อถือได้ในการจัดการบัญชีและดูแลให้มั่นใจว่ารายได้ได้รับการจัดการอย่างทั่วถึงและปลอดภัย วิธีนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสีย และอาจทำให้บางคนไม่ยอมเข้าร่วมองค์กร

ด้านการดำเนินงานเชิงธุรกิจ พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลหนองป่าครั่งเริ่มต้นด้วยหุ้นเพียง 2,000-3,000 หุ้น และหลายปีมูลค่าหุ้นก็เพิ่มขึ้นเป็นกว่า 40,000 บาท กลุ่มตัดสินใจขายหุ้นให้กับผู้ซื้อและนักลงทุนที่สนใจ ซึ่งเปิดโอกาสให้คนทำงานเป็นหมอนวดกับกลุ่มได้โดยการซื้อหุ้นและเข้าร่วมการฝึกและฝึกงานโดยไม่ได้รับค่าจ้างเป็นเวลา 3 เดือน ผู้ผ่านการฝึกอบรมบางคนพยายามที่จะเปิดสถานประกอบการของตนเองแต่เผชิญกับความท้าทายที่มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูง และหมอนวดบางคนพยายามที่จะให้บริการนอกกลุ่มแต่ไม่ประสบความสำเร็จ

2. การบริหารจัดการและการจัดบริการของวิสาหกิจชุมชนขนาดแผนไทย ตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่

ด้านการบริหารจัดการ 4 M พบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองป่าครั่งมีระบบการบริหารการเงินโดยมีเจ้าหน้าที่การเงินทำหน้าที่บริหารและดูแลการเงินขององค์กรรวมถึงบริหารและจัดการค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าจ้างหมอนวดหรือค่าจ้างแม่บ้านทำความสะอาด การจัดสรรงบประมาณได้รับการตรวจสอบและประเมินโดยผู้สอบบัญชี และเทศบาลจะจัดสรรงบประมาณค่าใช้จ่ายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจในการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่การเงินจะได้รับเงินเดือนจากเทศบาลเพื่อให้แน่ใจว่าความพยายามของพวกเขาได้รับรางวัลและเพื่อให้แน่ใจว่าพวกเขามีทักษะและความรู้ที่จำเป็นในการจัดการการเงินอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ด้านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองป่าครั่งได้วางกลยุทธ์ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในพื้นที่ ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักวัฒนธรรมจังหวัด และองค์กรท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้บริการนวดของตนเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและความงาม ยังให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้าด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สื่อสังคมออนไลน์และแพลตฟอร์มออนไลน์ และนำเสนอบริการที่หลากหลาย

ด้านการจัดบริการ มีการนัดประคบน้ำมัน และมีการนวดนอกระบบสำหรับลูกค้าที่ต้องการความเป็นส่วนตัว หรือผู้ที่ไม่สะดวกในการเดินทาง ตัวผู้ให้บริการอาจมีการแลกเปลี่ยนโทรส่วนตัวแก่ผู้ที่มาใช้บริการ หากมีความต้องการที่จะให้ไปนวดนอกระบบ

3. ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลหนองป่าครั่งเผชิญกับความท้าทายในการสรรหาคูคณาจารย์และรักษาผลกำไรในช่วงการระบาดของโควิด-19 กลุ่มกำลังจัดการกับความท้าทายเหล่านี้โดยมุ่งเน้นที่การสรรหาคูคณาจารย์ใหม่ การกระจายหุ้น และบริการทางการตลาดในรูปแบบใหม่เพื่อดึงดูดลูกค้า นอกจากนี้ยังพยายามลดต้นทุนในขณะที่ยังคงรักษาคุณภาพการบริการ อย่างไรก็ตาม กลุ่มได้ทำกำไรในอดีตและได้ระดมทุนผ่านการซื้อหุ้น ซึ่งเป็นทางออกที่ดีสำหรับความท้าทายทางการเงินในช่วงโรคระบาด กลุ่มยังใช้แนวทางเชิงรุกเพื่อจัดการกับความท้าทายที่เผชิญอยู่และมุ่งเน้นไปที่การรักษาผลกำไรและให้บริการชุมชนต่อไป นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับเงินสำรองสำหรับโครงการและการจัดการคน ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและต้องมีการหารือเพื่อลดปัญหาเหล่านี้ นอกจากนี้ความท้าทายในการรับสมัครวัยรุ่นหรือกลุ่มคนรุ่นใหม่เป็นหมอนวดเป็นเรื่องที่ต้องใช้แนวทางแก้ไขหลายแง่มุม กลุ่มวิสาหกิจจำเป็นต้องเน้นประชาสัมพันธ์การจัดหางานให้กับกลุ่มคนชายขอบ สร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่น่าดึงดูดใจ ร่วมมือกับโรงเรียนและสถาบันในท้องถิ่นเพื่อให้ความรู้และสร้างความตระหนัก จัดให้มีการฝึกอบรมและการสนับสนุนเพื่อช่วยให้พวกเขาปรับตัวเข้ากับงานได้ และสร้างวัฒนธรรมการทำงานในเชิงบวก และส่งเสริมการทำงานเป็นทีม ยังต้องพิจารณาติดตั้งกล้องวงจรปิด

เพื่อความปลอดภัยและติดตามพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของทั้งพนักงานและลูกค้า สุดท้ายต้องสร้างคุณค่าซึ่งกันและกันเพื่อลด และหลีกเลี่ยงความขัดแย้งให้ได้มากที่สุด

4.แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่

แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตำบลหนองป่าครั่ง จังหวัดเชียงใหม่ มุ่งเน้นการพัฒนาคนด้วยกลยุทธ์ต่างๆ เช่น การเปิดสอนอาชีพ ฝึกงาน และเปิดโอกาสการทำงานในชุมชน นอกจากนี้ กลุ่มวิสาหกิจยังให้ความสำคัญกับการสร้าง พันธมิตรและเครือข่ายกับองค์กรและหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ เพื่อส่งเสริมธุรกิจ ดึงดูดลูกค้ามากขึ้น และสร้างรายได้ผ่านช่องทาง ใหม่ๆ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ พวกเขาให้ความสำคัญกับการให้ข้อเสนอแนะและแรงจูงใจเป็นประจำเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพ และพฤติกรรมของหมอนวด ทางกลุ่มยังมองหาวิธีปรับปรุงบริการและเข้าถึงผู้ชมใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น ร่วมมือกับมหาวิทยาลัย ต่าง ๆ และส่งเสริมการใช้ภาษาของหมอนวดผ่านการฝึกอบรมทักษะภาษาอังกฤษและมารยาทขั้นพื้นฐาน

นอกจากนี้ การสำรวจช่องทางการสร้างรายได้ใหม่ ๆ ผ่านการเป็นพันธมิตรเชิงกลยุทธ์และการตลาดหลายภาษาสามารถ ช่วยขยายการเข้าถึงขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไม่พูดภาษาอังกฤษ สิ่งนี้จะนำมาซึ่งการเพิ่มประสิทธิภาพ การใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียต่างๆ และเพิ่มการมองเห็นเครื่องมือค้นหาของเว็บไซต์ การส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาของผู้คน โดยเฉพาะภาษาอังกฤษและภาษาจีนเป็นอีกกลยุทธ์หนึ่งที่สามารถช่วยตอบสนองลูกค้าได้หลากหลายมากขึ้น จำนวนสมาชิกชมรม นวดแผนไทยที่เพิ่มขึ้นอาจมีส่วนช่วยในการเพิ่มทุนในการบริหารและพัฒนาชมรม สิ่งนี้พร้อมกับการสร้างแผนกลยุทธ์สามารถชี้ นำ การดำเนินงานของสโมสร การจัดการบริการ และการพัฒนาโดยรวมในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งสมาชิกสโมสรและชุมชน ประการสุดท้าย การแนะนำกลยุทธ์สำหรับการจัดการบริการที่รวดเร็ว ซึ่งรวมถึงบริการส่วนบุคคล บริการกลุ่ม และบริการสำหรับผู้ พ่วยที่ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ พร้อมกับการให้บริการรถรับส่ง สามารถช่วยปรับปรุงการเข้าถึงและความสะดวกสบายสำหรับลูกค้า โดยสรุปมาตรการเหล่านี้สามารถช่วยเสริมความแข็งแกร่งให้กับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตำบลหนองป่าครั่ง จ.เชียงใหม่ และ ยกระดับเป็นกิจการเพื่อสังคมที่เจริญรุ่งเรือง ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น ส่งเสริมการนวดแผนไทย ชุมชนและนักท่องเที่ยว

6.ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา การบริหารจัดการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อ ยกระดับสู่การเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม ทำให้ค้นพบปัญหาในการบริหารจัดการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตำบลหนองป่า ครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างเป็นทางการ: กลุ่มวิสาหกิจฯ ควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เป็น ทางการซึ่งสรุปเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร ตลอดจนขั้นตอนและการดำเนินการที่จำเป็นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
2. การพัฒนาคน: กลุ่มวิสาหกิจฯ ควรเน้นการพัฒนาคนโดยเปิดสอนวิชาชีพนวดแผนไทย ฝึกงาน และเปิดโอกาสการ ทำงานในชุมชนเพื่อส่งเสริมวิชาชีพนวดแผนไทยแก่เยาวชนรุ่นหลังโดยหาสิ่งจูงใจเพื่อให้กลุ่มวัยรุ่นเปลี่ยนทัศนคติและหันมาสนใจ ประกอบอาชีพหมอนวดมากยิ่งขึ้น
3. จรรยาบรรณ: กลุ่มวิสาหกิจฯ ควรมีจรรยาบรรณที่ชัดเจนและยอมรับข้อเสนอแนะหรือข้อวิจารณ์อย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพและพฤติกรรมของหมอนวด
4. สร้างพันธมิตรและเครือข่าย: กลุ่มวิสาหกิจฯ ควรสร้างพันธมิตรและเครือข่ายกับองค์กรและหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมธุรกิจและดึงดูดลูกค้ามากขึ้น

5. การฉีดวัคซีนอย่างครอบคลุมสำหรับหมอนวด: กลุ่มวิสาหกิจฯควรตรวจสอบให้แน่ใจว่าหมอนวดได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคติดต่อเพื่อความปลอดภัยของลูกค้า ตลอดจนควรมีการตรวจสอบสุขภาพประจำปีให้แก่หมอนวด
6. สร้างรายได้ผ่านช่องทางใหม่: กลุ่มวิสาหกิจฯควรวางวิธีสร้างรายได้ผ่านช่องทางใหม่ เช่น TikTok และแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์อื่นๆ
7. ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย: กลุ่มวิสาหกิจฯควรสร้างความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในจังหวัดเชียงใหม่เพื่อยกระดับการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การสร้างการสื่อสารการตลาด การปรับหลักสูตรของมหาวิทยาลัยให้สามารถกลับมาสนับสนุนธุรกิจของชุมชน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ให้นำเสนอใจยิ่งขึ้น .
8. ส่งเสริมการใช้ภาษาของหมอนวด: กลุ่มวิสาหกิจฯควรส่งเสริมการใช้ภาษาของหมอนวดโดยการฝึกทักษะภาษาอังกฤษ เพราะชาวต่างชาติส่วนใหญ่มักชอบการนวดแผนไทย
9. ปรับปรุงบุคลิกภาพและมารยาท: กลุ่มวิสาหกิจฯควรปรับปรุงบุคลิกภาพและมารยาทของหมอนวดโดยร่วมมือกับมหาวิทยาลัยพยาบาลในการอบรมมารยาทเบื้องต้น การเดิน ปฏิสัมพันธ์กับลูกค้าเพื่อให้ลูกค้าเกิดความประทับใจสูงสุด
10. การรับรองกิจการเพื่อสังคม: กลุ่มวิสาหกิจฯควรพิจารณาการขอรับรองกิจการเพื่อสังคมเพื่อแสดงความมุ่งมั่นต่อผลกระทบทางสังคม และเพื่อดึงดูดลูกค้าที่สนใจสนับสนุนธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม
11. รัฐบาลโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐควรสนับสนุนให้ผู้นำ นำเทคโนโลยีมาใช้ในเรื่องช่องทาง การจัดทำนายผลิตภัณฑ์แบบออนไลน์ จ่ายเงินแบบออนไลน์ เพื่อความสะดวกในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย สะดวกรวดเร็วและตามความต้องการของผู้ซื้อในตลาดปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะเชิงบริหาร

1. ควรมีการพัฒนาพันธกิจที่ชัดเจนและกำหนดเป้าหมายสำหรับองค์กรที่สอดคล้องกับหลักการของกิจการเพื่อสังคม เช่น การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน
2. ควรมีระบบการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของวิสาหกิจต่อชุมชน และรายงานผลให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทราบอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งอาจรวมถึงการวัดจำนวนงานที่สร้างขึ้น ผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อชุมชน และผลกระทบทางสังคม
3. ควรมีการสร้างกลยุทธ์ทางการตลาดที่เน้นความรับผิดชอบต่อสังคมและส่งเสริมความยั่งยืนของแต่ละเพศ และกระตุ้นให้ลูกค้าสนับสนุนองค์กรอย่างต่อเนื่องจากความมุ่งมั่นต่อค่านิยมเหล่านี้
4. วิสาหกิจชุมชนควรพัฒนาสินค้า

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ควรมีการพัฒนาความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ทักษะในการทำงาน รวมไปถึงด้านคุณธรรม จริยธรรม ที่สำคัญคือด้านมนุษยสัมพันธ์ริยามารยาท การแสดงออกทางสีหน้า และคำพูดเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน เพื่อให้มีความสามารถปฏิบัติงานดูแลสุขภาพได้อย่างเต็มที่
2. ก่อนที่จะทำการให้บริการ หมอนวดควรมีการเตรียมความพร้อมของตนเองให้พร้อมก่อนที่จะเริ่มนวด เพื่อไม่ให้ลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการบริการมีความรู้สึก ว่า ชั่วโม่งที่ได้เสียเงินไปนั้นเสียเปล่า เช่น ปิดเสียงโทรศัพท์มือถือ เข้าห้องน้ำให้เรียบร้อย รวมไปถึงการจัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการนวดให้เรียบร้อยก่อนเริ่มทำการให้บริการ
3. หมอนวดไม่ควรนินทา หรือพูดคุยกับหมอนวดคนอื่น ๆ ใกล้เคียงในขณะที่ทำการนวดให้กับลูกค้า

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาพฤติกรรม ความชอบ และความพึงพอใจของลูกค้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนาดแผนไทย ตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้สามารถทราบข้อมูลเชิงลึกว่าการรับรู้ของลูกค้าส่งผลต่อกิจการเพื่อสังคมของกิจการชุมชนขนาดแผนไทยอย่างไร และควรปรับปรุงอย่างไร
2. ควรมีการศึกษากิจการเพื่อสังคมที่ประสบความสำเร็จในอุตสาหกรรมขนาดแผนไทย เพื่อระบุแนวปฏิบัติและกลยุทธ์ที่ดีที่สุดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวิสาหกิจชุมชนขนาดแผนไทย ตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
3. ควรมีการศึกษาผลของการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน เช่น การใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการลดการใช้พลังงาน ต่อผลประกอบการทางการเงินของวิสาหกิจชุมชนขนาดแผนไทย ตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

7.รายการอ้างอิง

- กรรณก ทิพรส. 2543. **องค์การและการจัดการ**. มหาสารคาม: คณะการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กรมการพัฒนาชุมชน. 2546. **คู่มือการปฏิบัติงานวิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2548. **พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา https://www.moac.go.th/law_agri-files-391991791824 (10 กันยายน 2564).
- กิตติ สุทธิสัมพันธ์. 2542. **ความคิดเห็นของตัวแทนออกของต่อพิธีการศุลกากรในการนำสินค้าเข้าจากต่างประเทศ ศึกษากรณี การนำเข้าทางสำนักงานศุลกากรท่าอากาศยานกรุงเทพ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จันทนา จุฑาวรรณนะ. 2543. **การรับรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการรื้อปรับระบบที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารระหว่างประเทศของบริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จีรพรรณ กาญจนะจิตรา. 2528. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- จีระนันท์ ทาทะวงศ์. 2544. **ความคิดเห็นของผู้มีสิทธิเลือกตั้งต่อบทบาทของผู้แทนราษฎรหญิง : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เฉลิมชัย ไวยจิตดา. ม.ป.ป. **การจัดการแบบมนุษย์สัมพันธ์ (Human relations)**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.prosofthcm.com/Article/Detail/15560> (10 กันยายน 2564).
- ชัชพรพล เพ็ญโฉม. 2555. **สร้างแบรนด์ยุค 3.0 อย่างไรให้เติบโตได้อย่างยั่งยืนในตลาด AEC**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.tcdccoment.com/209/marketing-3-0-aec> (10 กันยายน 2564).
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และ พิทยา ว่องกุล. 2545. **วิสาหกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพรสโปรดักส์.
- ตงฤทธิ์ สุกใส. 2545. **ความคิดเห็นของผู้สื่อข่าวต่อการให้บริการตามโครงการตามโครงการโรงพักเพื่อประชาชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทิพย์อนงค์ เลื่อนพุกวัฒน์ และ สุนี เลิศแสวงกิจ. 2547. **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์.

- ธงชัย สันติวงษ์. 2537. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ธนชัย ยมจินดา. 2554. ทฤษฎีองค์การและการจัดการ. ใน **ชุดวิชาองค์การและการจัดการและการจัดการทรัพยากรมนุษย์**. นนทบุรี: สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธนาวุฒิ ชนะคช. 2535. **ศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนต่อผลดำเนินงานกลุ่มอาชีพทอผ้าด้วยกี่กระตุกจังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นพมาศ ธีราวคิน. 2542. **จิตวิทยาสังคมกับชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นาฏวิมล งามศิริจิตต์ และ ประโยชน์ บุญสินสุข. 2531. **คู่มือการนวด**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- นิตยา อนุวงศ์. 2548. **ความคิดเห็นของข้าราชการตำรวจตรวจคนเข้าเมืองที่มีต่อการโอนย้ายสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองเป็นกรมตรวจคนเข้าเมือง สังกัดกระทรวงยุติธรรม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิรมล กิติกุล. 2551. **องค์การและการจัดการ**. กาญจนบุรี: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- นิรัญชรา มากมา. 2549. **การบริหารจัดการกลุ่มธุรกิจชุมชน ภายใต้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ปี 2547**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- ประยูทธ สุรเดชไพบูลย์. 2539. **การศึกษาสภาพการรับรู้และสภาพการดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นของศึกษาธิการอำเภอ ในเขตการศึกษา 7**. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ปรีดี บุญซื่อ. 2560. **Muhammad Yunus ผู้ก่อตั้ง Grameen Bank กับโลกเราที่มีภาวะ “เป็นศูนย์” 3 อย่าง**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://thaipublica.org/2017/12/pridi80/> (10 กันยายน 2564).
- ไปยดา นนทโกวิท. 2560. **กลยุทธ์การสื่อสารของธุรกิจเพื่อสังคม กรณีศึกษาร้านปันกัน และร้าน พ.จุฬา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พัชนี วรกวิน. 2522. **จิตวิทยาสังคม**. นนทบุรี: โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิง.
- พิทยา บวรวัฒนา. 2556. **ทฤษฎีองค์การสาธารณะ**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิศิษฐ์ เบญจมงคลวารีย์. 2550. **การแพทย์แผนไทย นวดไทยในการดูแลผู้ป่วยปวดหลังปวดเอวใน เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการแพทย์ทางเลือก ครั้งที่ 2 การดูแลผู้ป่วยปวดหลัง ปวดเอวด้วยการแพทย์ผสมผสาน**. กรุงเทพฯ: กองการแพทย์ทางเลือก กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.
- เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ. 2550. **ประวัติ วิวัฒนาการ และการประยุกต์ใช้แพทย์แผนไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาตำราการแพทย์แผนไทย มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา.
- เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร. 2547. **ภูมิฐานถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ: วังอักษร.
- ไพศาล แก้วประสม. 2544. **ตำราการนวดเพื่อสุขภาพแบบแพทย์แผนไทย**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ยงศักดิ์ ตันติปิฎก. 2550. **การแพทย์ไทย: วาทกรรมสร้างรัฐชาติ วิทยาศาสตร์ และภูมิปัญญา**. ใน ยงศักดิ์ ตันติปิฎก และโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (บรรณาธิการ), **สุขภาพไทย วัฒนธรรมไทย**. นนทบุรี: บทความในโครงการศึกษาความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพในสังคมไทยทุนสนับสนุนจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ปี 2546 สำนักวิจัยและสังคมสุขภาพ.
- รัชดา เพชรรัตน์. 2557. **กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ อำเภอละแม จังหวัดชุมพร**. กรุงเทพฯ: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2538. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- เรวัต ต้นตายนนท์. 2545. **ใครอยากเป็นเจ้าแก้มกือขึ้น : เสริมวิทยายุทธ์ SMEs 1.**
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เนชั่นมัลติมีเดีย.
- วันเพ็ญ สุจิตโต. 2546. **ชีวิตและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ: แม็ค.
- วัลลภ รัฐฉัตรานนท์. 2545. **เอกสารประกอบการสอนวิชาการระเบียบวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์.** กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศิริพร พงศ์ศรีไพโรจน์. 2540. **องค์การและการจัดการ.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. 2542. **ชุดนิทรรศการการแพทย์แผนไทย.** กรุงเทพฯ:
องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- สมบัติ ตาปัญญา. 2538. **ศิลปะการนวดแบบไทย.** กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- สมาน รังสีโยฤกษ์ และ สุธี สุทธิสมบูรณ์. 2553. **หลักการบริหารเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: สวัสดิการพนักงาน กพ.
- สฤณี อาชวานันทกุล, เอื้ออมพร พิชัยสนธิ, ปกป้อง จันวิทย์ และ ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา. 2553. **Macrotrends : ภูมิทัศน์เศรษฐกิจโลกใหม่และการปรับตัวของไทย.** กรุงเทพฯ:
โอเพ่นบุ๊กส์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2539. **ทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การประเมินค่าและการใช้ประโยชน์.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. 2548. **พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548.**
กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร. (เอกสารอัดสำเนา).
- สำนักงานสร้างเสริมกิจกรรมเพื่อสังคมแห่งชาติ. 2560. **พระราชบัญญัติ ส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม.** กรุงเทพฯ: สำนักงานสร้างเสริมกิจกรรมเพื่อสังคมแห่งชาติ.
- สุดชญา สุทธิศรี. 2550. **ชีวิตและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- สุดารัตน์ เหล่าวิชา. 2546. **ความคิดเห็นของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่มีต่อการดำเนินงานโครงการเชื่อมโยงเครือข่ายสหกรณ์ ในจังหวัดสมุทรสงคราม.** กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุพัตรา สุภาพ. 2545. **สังคมวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- เสรี พงศ์พิศ. 2546. **ฐานคิด : จากแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน.** กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ และ สุภาส จันทรหงษ์. 2549. **ข้อควรรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย กรมส่งเสริมการเกษตร.
- โสมนัสสา โสมนัส. 2549. **พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการเลือกใช้บริการนวดแผนไทย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรภรณ์พันธ์ จันทรสว่าง. 2522. **คำบรรยายลักษณะวิชาทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน 2 ภาคการศึกษาที่ 2.** กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อำนาจ ศรีระแก้ว. 2542. **คุณภาพของการพัฒนาในมุมมองของนักพัฒนา. พัฒนาชุมชน,**
38, 26-28.
- อำพล เสนาณรงค์. 2558. **เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.).

